

Dukra palaidūnė

07-05-09 Holger Lahayne

"Tiesa padarys jus laisvus". Bet kur yra toji Tiesa? Kur ji?
(J.I., esė "Melagystės didelės")

Net ir mirdama galėsiu prisiekti, kad kelionių po Rytus periodas buvo pats svarbiausias, lemtingiausias ir laimingiausias mano gyvenime.
(J.I., "Savaitė", 2001-02-03)

Apžvalga

"Vis gilesnis ir gilesnis mano tikėjimas"

"Savo namuose viską turiu"

"Aš esu viskas" – koks jos Dievas?

"Buvimas Jame" – koks jos tikėjimas?

"Šviesa ateina iš Rytų" – kokio jos religija?

"Pradėti keistis nuo savęs" – koks ji pavyzdys?

Per kelis pastaruosius metus lietuvių literatūra neteko svarbių rašytojų, anksti palikusių šį gyvenimą. Daug liūdesio visuomenėje sukėlė ankstyvos R. Gavelio, J. Kunčino, G. Beresnevičiaus mirtys. Tačiau Jurgos Ivanauskaitės liga, kančia ir mirtis užvis labiausiai. Šios, tik 45 sulaukusios vilnietės, Nacionalinės premijos laureatės, Metų moters, skaitomiausios lietuvių rašytojos, vėliausiai po Frankfurto knygų mugės tapusios šiuolaikinės lietuvių literatūros vizitine kortele užsienyje – jos knygos šiuo metu užėmusios beveik visą lietuviškų bestselerių pjedestalą; paskutiniai, jau po mirties išleista poezijos rinktinė "Odė Džiaugsmui" išgraibstoma vos spėjusi patekti į knygynus; A. Puipos sukurtas filmas "Nuodėmės užkalbėjimas" pagal knygą "Ragana ir lietus", ko gero, taps visų laikų žiūrimiausiu lietuvišku filmu. Beveik neverta nė abejoti: Jurga Ivanauskaitė – tai "mūsų tautos rašytoja".

"Vis gilesnis ir gilesnis mano tikėjimas"

Kad ir kaip vertintum šios asmenybės kūrybą bei biografiją, jos stiprybė po 2005 vėžio diagnozės nė vienam negalėjo nepadaryti įspūdžio. Praeitų metų vasario gale, gulėdama Švedijos klinikoje, Ivanauskaitė rašė: "Bet aš žūt būtina, iš paskutiniųjų kovoju... Armijos aš neturiu. Esu pati sau kariuomenė" ("Laiškas iš kovos ir tylos lauko").

Net prieš metus iki mirties rašytoja sugebėjo į mirtį žvelgti drąsiai ir džiaugsmingai:

"Džiaugsmas... yra toks galingas ir neaprepiamas, kad jis negali kilti iš žmogaus širdies, o yra dalis begalinio Dievo. Dievo, prie Kurio leista prisiglausti išsiveržus iš skausmo, o svarbiausia – pajusti Jį savyje. Kaip tik todėl nebijau mirties, nes absoliučiai tvirtai žinau, kad iš šio vis dažniau man suteikiamo, bet kūniškumo ir žmogiškumo teberibojamo džiugesio kada nors išnersiu į nežemišką šviesą, laisvę ir tobulą palaimą... Laimė šiapus tarsi žadėjo tą patį buvimą anapus. Gal tai ir yra Rojus..."

Toliau atvirai ir, kaip dažnai jai būdinga, savikritiškai ji prisipažįsta:

"Keletą pastarųjų metų, paklausta, ko labiausiai noriu, atsakydavau – Gilaus tikėjimo. Aš jo ieškojau visur: Paberžėje, Himalajuose, Šventraščiuose, dvasinėse praktikose, žūt būtine pastangose nušvisti ir aklame, bet labai žmogiškame įtūžyje, kad tai nepavyksta. Dievas tyli. Palengva suvokiau, kad tikėjimo negalima susikurti, pasiimti, pasivogti ar jėga išplėsti. Pastaraisiais metais buvo vis daugiau tylių ir garsių raginimų žengti lemiamą žingsnį iš

tamsiosios sielos nakties į šviesą, bet aš nežinojau, kaip tai padaryti. Tomas Mertonas kalba apie DIEVO BEDUGNĖ, apie posūkį nuo Dievo, kurį žmogus pažįsta ar tariasi pažįstą, į Dievą, KURIS APSIREIŠKIA PATS. Man krytis Dievo Bedugnėn prasidėjo beveik tą pačią akimirką, kai išgirdau savo diagnozę."

1991 m. Ivanauskaitė pirmą kartą susitiko su Dalai Lama, Tibeto budizmo vadovu. Kaip daugumai gerai žinoma, ji stipriai susidomėjo šia religija, ne vienus to dešimtmečio metus praleido Indijoje ir Tibete ir įspūdžius įamžino keliuose savo romanuose. Bet krikščionys pastebėjo, kad ligos periodo raštuose budistinės mintys išnykę, o autorė (vėl) kalba kaip krikščionė:

"Mano draugai tiki, kad įvyks Stebuklas. Bet Stebuklas jau įvyko. Tai – Dievo priartėjimas, Malonė, kasdien vis gilesnis ir gilesnis mano tikėjimas. Kai kam liga ir kančia, kuria susimoku už šias transcendentines patirtis, gali pasirodyti per didelė kaina. Tačiau aš taip nemanau. Esu dėkinga savo ligai, nors priešinuosi jai ir su ja iš paskutiniųjų kovoju. Bet jaučiu, kad svarbus yra ir nuolankumas, atsidavimas būti vedamai tuo keliu, kuris neišvengiamas... Dar niekada mano gyvenime nebuvo tiek ramybės, šviesos ir palaimos valandų. Dar niekada nesijaučiau apgauta tokiu galingu pažįstamų bei nepažįstamų žmonių meilės, tikėjimo ir vilties skydu. Dar niekada nepatyrčiau tokios absoliučios laisvės kaip dabar, tarsi jau būčiau įveikusi visus barjerus."

Savajame "Laiške žmonijai" (2007 sausio 26) Ivanauskaite taip pat teigė, "kad mano tikėjimas yra tvirtesnis nei kada nors anksčiau, kad kritiniais šių bausių ir gražių metų momentais esu jautusi ne tik Dievo rankos prisilietimą, bet ir jo glėbio stiprybę."

Ji trokšta "giliaus tikėjimo", ji nebijo mirties, ji kalba apie "Dievo priartėjimą", jos tikėjimas "kasdien vis gilesnis ir gilesnis", "tvirtesnis nei kada nors anksčiau" – tikrai atrodo, kad Ivanauskaitė "metė budistines kvailybes" (kaip išsireiškia vienas iš interneto komentatorių) ir sugrįžo atgal į Bažnyčios prieglobstį. Ir 2006 vasario 26 iš Vilniaus arkikatedros sakyklos nuskambėjo: "Ir šiandieną mes meldžiamės už ją, prašydami jai ištvermės jos ligoje, nes ji mums dar kartą parodo, kokios yra šviesos ir gilios akys to, kuris džiaugiasi prisiglaudęs prie Dievo." LTV laidoje "Jurga" (LTV 2, 2007 03 18) taip pat buvo tvirtinama, kad savo dienų pabaigoje ji "vėl atsigręžė į krikščionybę".

Šiandien niekas nedrįsta abejoti, kad Ivanauskaitė numirė taikoje ir ramybėje su savimi ir su Dievu. Jos draugė, rašytoja V. Juknaitė sakė: "Skrisk, sesuo. Dabar jau toliau už Himalajų kalnų viršūnes, už žiburiuojančius nakties gelmėje žvaigždynus – į amžinai atvirą JO glėbį." Ir aktorė D. Michelevičiūtė:

"Ilsėkis ramybėje, žemdirbystės fėja Jurga, kantriai ir atkakliai arusi, akėjusi, apibėrusi savo ryškiom talento spalvom lyg žiedlapiais šį šiapusybės lauką, išsivadavusi iš alkios būties skilinėjančio ižo, sugrįžusi iš laikinos tremties, chaotiškų dvasios klaidžiojimų į laisvę ir tikėjimą Amžinojo Tėvo vaiskioje šviesoje" (Naujasis Židinys-Aidai, 2007/3).

Plačiai žinomi tapo ir kunigo J. Sasnausko žodžiai, pasakyti per laidotuves:

"Nebuvo jokio patoso, tik Jėzaus ieškojimas ir atradimas. Buvo tik gilėjančios ir gyvenimo taką siaurinančios kančios istorija, kurioje Jurga rado amžinąjį gyvenimą, nepraeinančios, nesugriaunamos, neatimamos meilės žinią. Aš suprantu, kad lietuvių literatūra patyrė didžiulę netektį. Tačiau Dievo karalystė turbūt įgijo labai autentišką ir labai išskentėtą, šviesią, reikalingą istoriją, žmogų, žinią. Tegul ir mums, kaip Dievo karalystės vaikams, tai persiduoda."

"Savo namuose viską turiu"

Tad ar tikrai mirties akivaizdoje Ivanauskaitė sugrįžo prie religinių savo krašto šaknų? Grįžti į *katalikybę* lyg ir negalėjo, nes knygoje "Tikėti ir rašyti" aiškiai teigia:

"Augau ir brendau šeimoje, kurioje religinis sandas niekam per daug nerūpėjo... Dabar dažnai susilaukiu priekaištų, kad 'užaugusi katalikiškoje aplinkoje, ėmiau ir atsiverčiau į budizmą'. Nuolat pabrėžiu, kad tos vadinamosios 'katalikiškos aplinkos' mano nesąmoningo ir sąmoningo brendimo metais tikrai nebuvo!"

Čia dar reiktų neužmiršti ir jos mamos, I. Korsakaitės, kuri yra reformatė ir priklauso Vilniaus evangelikų reformatų parapijai. Net jei tam tikras grįžimas tikrai įvyko, tai jo pradžia turėjusi būti žymiai ankstyvesnė. Prieš keletą metų LR "Klasikos" programos laidoje "Apie riziką gyventi" pokalbyje su V. Juknaite apie romaną "Ragana ir lietus" Ivanauskaitė sakiusi, kad "joje atsispindėjo mano vidinė krizė. Vydama tą krizę, bėgdama nuo savęs ir patraukiau į Rytus."

Bet Rytuose ji netapo budiste, nes "Dalai Lama ėmė kalbėti, kad vakariečiams nesiūlytų keisti savo šalies ir tėvų religijos, nes jie neišvengiamai susidurs su aibe psichologinių, sąsąmoninių problemų... bandymai atsiversti į budizmą vakariečiams dažniausiai baigiasi beviltišku įstrigimu iliuzijų pinklėse". Toliau ji teigė:

"Aš sau taikau sūnaus palaidūno mitą ir sakau, kad esu dukra palaidūnė. Pasaulį man reikėjo apeiti vos ne keliais ir grįžti stipriai aplamdytais šonais, kad pamatyčiau, jog ir savo namuose viską turiu. Mane ramina, kad tai yra archetipinis paveikslas, ir aš nesu išimtis. Antra vertus, manau, kad per tuos savo kančių kelius labai daug išmokau. Dabar pagaliau ragauju vaisius, kuriuos suteikė penkeri metai, praleisti Tibeto kultūros areale. Manau, kad vis dėlto tapau nauju žmogumi, o juk to ir siečiau."

Tad atrodo, kad ir gerokai prieš savo ligą Ivanauskaitei teko patirti savotišką grįžimą į tėvo namus, kaip rašoma garsiajame Jėzaus palyginime apie sūnų palaidūną (Lk 15, 11–32). Jame pasakojama, kaip turtingo ūkininko sūnus prieš laiką pasiprašo savo dalies, iškeliauja į platų pasaulį ir viską iššvaisto. Žemai puolęs, mitęs kiaulių jovalu, vieną dieną atsimenta savo tėvą, grįžta ir netikėtai sulaukia itin malonaus ir džiaugsmingo sutikimo.

Dauguma nuoširdžiai pritartų: ji tikrai daug ko gyvenime patyrė ir išmoko, atrado save ir dabar yra pas Tėvą – aišku, kad taip. Kokie čia dar klausimai?

Bet klausimų lieka. Nes kai akyliau įsiskaitai į praėjusiųjų metų sakinius, kurie niekada nebuvo nei atšaukti, nei paneigti, pataisyti ar kitaip reliatyvuoti, tai nenorom esi priverstas suabejoti ir Sasnausko interpretacija (kad ji yra pavyzdys mums, krikščionims, "karalystės vaikams"), ir pačia Ivanauskaite. Aš netikiu, kad dukra palaidūnė sugrįžo namo. Ir nemanau, kad krikščionys – tikėjimo reikaluose – turėtų imti iš jos pavyzdį.

"Aš esu viskas" – koks jos Dievas?

Ivanauskaitė mėgo kalbėti apie "dievą". Bet apie kokį? Ką turėjo omeny, tardama šį žodį? Kaip pamatysime, jos Dievo samprata *nebuvo* grįsta krikščioniškuoju mokymu apie Trejybės Dievą, Dievą Kūrėją, Teisėją ir Išganytoją. Gana anksti ji pradėjo simpatizuoti Rytų religijoms. Apie jaunystėje patirtą savotišką atsivertimą Ivanauskaitė rašo:

"Tačiau tikrą religinį sukrėtimą, beveik ekstazę patyriau skaitydama J. Krišnamurčio ir Šri Aurobindo tekstus [20 a. pradžioje teosofai teigė, kad indų berniukas Krišnamurtis, g. 1895, yra Kristaus reinkarnacija ir "Pasaulio mokytojas"; Šri Aurobindas, 1872–1950, Indijos filosofas]. Buvau dešimtoje klasėje ir labai puikiai pamenu akinamai ryškią gegužės 29 dieną, kai pasaulis staiga susiliejo į skaidrų švytėjimą, kurį *žinojau* esant visa persmelkiantį Dievo buvimą. Dievo, ne kaip asmens ar kokios aukštesniųjų sferų būtybės, o kaip Esaties, užpildančios erdvę ir laiką, kiekvieną gyvą padarą ir kiekvieną daiktą, kiekvieną molekulę, atomą, netgi – tarpus tarp jų. Tokio aiškumo ir ryškumo daugiau niekada nebepatyriau..." ("Tikėti ir rašyti – 21 šiuolaikinis lietuvių

rašytojas apie tikėjimą, kūrybą ir save", Vilnius, 2002, sud. G. Mikelaitis).

Čia Dievas *nėra* nei asmeniškąs, nei transcendentiškas, o visa persmelkianti Esatis. Šiose frazėse sumaišytas panteizmas (visa yra Dievas) ir panenteizmas (Dievas yra visame; visa yra dalis Dievo). Kitoje ką tik cituotos knygos vietoje rašo: "Visi esame persmelkti Vieno ir Vienio. Visi, kas gyvas ir negyvas, esame Jame". Knygoje "Einu" ("Menininkai apie Dieva, malda...", Vilnius 2001, sud. "Sandoros" red.) perima budistinę leksiką: "Vaiskioji Šviesa yra pamatinis egzistencijos būvis, iš kurio iškyla ir į kurį sugrįžta visi materialūs pavidalai. Toji Šviesa taip pat spindi ir kiekvieno žmogaus sąmonėje (širdyje). Bet ji regima tik sielos akimis..." Čia irgi: Dievas yra visame ir visa yra Dievas. O jos gnosticizmu persmelktame romane "Ragana ir lietus" (Vilnius, 1993) Jėzus kalba labiau panteistiškai negu bibliškai: "Aš esu ir būsiu šviesa, kuri yra virš jūsų visų. Aš esu viskas. Viskas kyla iš manęs ir viskas į mane sugrįžta. Perskelkit pliauską – aš esu ten. Pakelkit akmenį – ir ten mane rasite. Yra ir bus taip, kaip sakiau" (p. 226).

Tuo Ivanauskaitė labai panaši į M.K. Gandhį (1869–1948). Jis irgi daug ir noriai kalbėdavo apie Dievą, žinoma, ne be krikščionybės įtakos (Gandhis ilgai gyveno krikščioniškose valstybėse kaip Pietų Afrika ir Anglija). Todėl ir šiandien daugelyje raštų jo mintys skamba labai krikščioniškai ("Dievas yra vienas,... Meilė, tiesa", "jis sukūrė žmogų pagal savo paveikslą"), bet atmetė teistinį Dievo suvokimą: "Dievas nėra asmuo. Jis – visa persmelkianti visagalė dvasia... slėpinga... nematoma jėga, esanti mūsų viduje. Jis yra čia – tavyje ir manyje" ("Kelias Dievo link"). Bet galų gale induizmo panteizmas ima viršų: "... esame iš Jo, kaip mažas vandens lašelis yra iš vandenyno". Taigi žmogus – dalis Dievo.

Panteizmas yra dominuojanti Dievo samprata Tolimųjų Rytų religijose. Spektras čia, žinoma, labai platus: nuo induizmo "Brahmanas yra visa" iki budizmo "Tuštuma yra visa". Kad ir kaip būtų – riba tarp dieviškumo ir nedieviškumo ištrinta. Budistas Masao Abė sako:

"Budizme nei dievas, nei šventenybė neegzistuoja patys savaime atskirai ir transcendentiška nuo žmogiškumo ar pasauliškumo. Kaip žmogiškumas neegzistuoja atsiskyręs nuo dieviškumo, taip ir dieviškumo nėra atsiskyrusio nuo žmogiškumo. Dieviškumas ir žmogiškumas atsiranda ir išnyksta kartu. Jie visiškai susieti priklausomybės vienas nuo kito ryšiais" (iš "Weltfrieden durch Religionsfrieden", Hg. H. Küng, K.-J. Kuschel).

XIX ir XX a. panteizmas išpopuliarėjo ir Vakarų pasaulyje. Dirvą jam ruošė pradedant nuo viduramžių mistikų iki J. Böhme'ės (1575–1624), filosofai nuo Parmenido (apie 540–470pr. Kr.) iki Spinozos 1632–1677), deistai T. Paine'ė (1737–1809) bei J. Tolandas (1670–1722), kuris ir įtvirtino panteizmo sąvoką. Vėliau panteizmą populiarino ir filosofai kaip Schopenhaueris (1788–1860), ir mokslininkai kaip E. Haeckelis (1834–1919), dvasininkai kaip R. W. Emersonas (1803–1882) arba jezuitai kaip T. de Chardin (1881–1955), rašytojai kaip C. Castaneda (1925–1998) bei G. B. Shaw (1856–1950) ir H. Hesse'ė (1877–1962). Žinoma, labai svarbų vaidmenį suvaidino ir H. Blavatsky (1831–1891) ir teosofija bei R. Steineris (1861–1925) ir antroposofija, o XX a. ir *New Age* judėjimas.

Lietuvoje panteizmo simpatikų irgi netrūksta. Tėvas Stanislovas: "Lietuvoje panteizmas yra dar labai gyvas ir, duok Dieve, kad jisai neišnyktų" (iš J.I. knygos "Švelnūs tardymai"). L. Gineitis knygoje "Istorinis kelias į universalią pasaulėžiūrą" žmogų apibūdina visai panteistiškai: "vienas iš absoliučios būties esimo būdų, arba pavidalų". Aukščiausiam pažinimo tarpsnyje žmogus suvokia, kad pasaulis ir Dievas yra viena:

"Aukščiausio, koks žmogui įmanomas, dvasinio sąmoningumo pasiekiamas išminties lygmenyje. Lemiamą vaidmenį čia atlieka nuojauta (intuicija), kurioje jausmas ir protas [kiti lygmenys] susilieja į vientisą aiškiaregystės galią. Tokiomis akimirkomis žmogus suvokia esmingiausią idėją – dievybės ir pasaulio tapatumą. Dvejetainė jungtis 'ir' (dievybė ir pasaulis) čia virsta 'lygu' (dievybė=pasaulis). Tėra viena vienintelė absoliuti būtis."

Vienas įtakingiausių panteistų, žinoma, buvo Vydūnas (1868–1953), tarp kitų palikęs ir štai šitokią panteistinę

frazę: "Pilnai išmintingas žmogus žino esantį amžinoj Visatos Priežastyj, save esantį vieną su šita Priežastimi." V. Bagdonavičius pakomentuoja:

"Šiais žodžiais aiškiai nusakyta viena iš pagrindinių monistinėse vedantos kryptyse postuluojamų idėjų apie individualios sielos (*atmano*) ir dvasinės visumos absoliuto (*brahmano*) tapatumą. Vydūno įvardintoji Amžinoji Visatos Priežastis ir yra pati dvasinė būtis, absoliutas. Kiekviename Vydūno veikale pakartotinai pabrėžiama, jog iš tos būties, t.y. iš Amžinosios Visatos Priežasties viskas kyla, viskas joje būna ir vėl į ją sugrįžta. Kitaip tariant, dvasinis absoliutas ir tėra vienintelė tikroji realybė, pati savęs ir pasaulio priežastis."

O interneto svetainėje <http://www.vyduno.draugija.com> toliau aiškina:

"Vydūnas iš tikro yra panteistas, tikrai ne materialistinės, o idealistinės krypties – panenteizmo atstovas. Esminis šios panteizmo krypties (t.y. panenteizmo) bruožas yra tas, kad ji gamtą, o su ja kartu ir žmogų, ištirpdo Dievuje, o ne Dievą ištirpdo gamtoje, kaip daro natūralistinės (t.y. materialistinės) krypties panteizmas. Vydūnui absoliutas yra ir pasaulyje, ir virš to pasaulio – neaprėpiamas ir amžinas, nebeturįs nei laiko, nei erdvės dimensijų (1, 37). Pirminės Vydūno panenteizmo ištakos – Upanišadose."

Jei skaitant Vydūną ir apie jį aišku, kad jis buvo tikras panteistas ir Rytų religijų šalininkas, tai daugelio kitų autorių atžvilgiu tokio aiškumo nėra. Štai populiariusis J. Murphy'is (bestselerio "Jūsų sąmonės galia" autorius) dažnai reiškiasi labai krikščioniškai, tačiau iš esmės skleidžia panteistines idėjas. Štai viena iš jo minčių: "Jūsų gyvenimas – tai Dievo gyvenimas, ir tas gyvenimas dabar yra jūsų. Dievą visada ir visur lydi sėkmė... *Jūs ir Dievas esate viena*, ir jums negali nepasisiekti." Kitoje vietoje: "Savo sąmonėje rasite begalinę [!] išmintį, beribį [!] protą, bekraštę galią ir visokeriopus dieviškosios būties [!] stebuklus, jos didybę" ("Jūsų neribota galia būti turtingiems").

Be to, panteizmo idėjų šiandien pilna ir daugumoje religinių, ezoterinių bei gyvenimo patarimų knygų. Antai B. Jakoby'io "Ir tu gyveni amžinai" nors ir sakoma: "DIEVAS yra meilė!", bet čia pat ir: "DIEVAS yra ne asmuo, ne visų tėvas, o kuriamoji jėga, kuri yra meilė". Kitur: "... viskas yra forma, viskas yra gyvenimas, amžinas gyvenimas, viskas kartu yra DIEVAS". Knygos "Malda pasaulio religijose" pabaigos skyriuje rašoma panteistiškai: "Panardindama žmogaus dvasią į dieviškosios Dvasios vandenyną, į bekraštį dieviškosios esaties slėpinį, malda išlaisvino žmogų ir paskatino jį patirtyje ieškoti galutinės prasmės".

Šitokį Dievo supratimą dar praėjusio šimtmečio vidury smarkiai sukritikavo C.S. Lewisas (1898–1963). Knygoje "Tiesiog krikščionybė" jis sako:

"Panteistai paprastai tiki, kad Dievas, taip sakant, suteikia gyvybę (animuoja) visatai, kaip kad jūs suteikiate gyvybę savo kūnui – pati visata beveik yra Dievas. Taigi jei ji neegzistuos, tai neegzistuos ir Jis; ir viskas visatoje yra Dievo dalis. Krikščioniška samprata yra visai kitokia."

Neseniai Lietuvoje pasirodžiusios knygos "Stebuklai" 11 skyriuje Lewisas apie panteizmą pasisako išsamiau. Jo nuomone, tai požiūris, kuris yra "beveik toks pat senas, kaip ir mes [žmonija]" ir "į kurį žmogaus protas, paliktas savaiminei eigai, nukrypsta automatiškai". Kitaip tariant, panteizmą būtų galima laikyti savotiška 'prigimtinė žmonijos religija', kuri neįsitvirtino Europoje tik dėl krikščionybės: "Šiuolaikinė Europa išvengė [panteizmo] tik dėl to, kad didžia dalimi išliko krikščioniška; su Džordanu Bruno [XV a.] ir Spinoza [XVII a.] tai sugrįžo." Toliau "Stebukluose" rašoma:

"Kalbėkite apie grožį, tiesą ir gėrį ar apie Dievą, kuris yra paprasčiausiai šiuos tris dalykus apimantis principas, kalbėkite apie didžiulę visa ką persmelkiančią dvasinę jėgą, apie bendrą protą, kuriam mes visi priklausome, bendro dvasingumo telkinį, į kurį mes visi galime plūsti, – ir jūs sulauksite draugiško susidomėjimo. Tačiau vos tik užsimenate apie Dievą, kuris turi tikslų ir atlieka tam tikrus veiksmus, kuris elgiasi vienaip, o ne kitaip, apie

griežtą, pasirenkantį, įsakinėjantį, draudžiantį, ryžtingo charakterio Dievą, jie išsyk atšąla. Žmonės sutrinka ar supyksta. Tokia koncepcija jiema atrodo primityvi, grubi ir net nereikšminga. Populiarioji religija 'atmeta' stebuklus, nes ji atmeta krikščionybės 'gyvąjį Dievą' ir tiki tokį Dievą, kuris, savaime suprantama, nedarytų stebuklų, o iš tiesų visai nieko nedarytų. Ši populiarioji 'religija' apytikriai gali būti vadinama panteizmu..."

Didysis krikščionybės apologetas ir rašytojas toliau tęsia:

"Drįstame teigti, jog Dievas yra konkretus Daiktas. Kitados Jis buvo vienintelis Daiktas; tačiau Jis kūrybingas. Jis sukūrė kitus daiktus. Pats Jis nėra vienas iš tų kitų daiktų. Jis nėra 'universalios būtybės': jei taip būtų, nebūtų kūrinijų, nes bendrybė negali nieko sukurti. Jis yra 'absolūti būtybė' – arba veikia *vienintelė* Absolūti Būtybė – ta prasme, kad tik Jis egzistuoja nepriklausomai. Tačiau esama dalykų, kuriais Dievas nėra. Ta prasme Jis turi ir ryžtingą charakterį. Taigi Jis yra teisingas, ne amoralus; kūrybingas, ne inertiškas. Hebrajų raštai čia atkreipia dėmesį į nuostabią pusiausvyrą. Kartais Dievas paprasčiausiai sako AŠ ESU, skelbdamas paslaptinę egzistenciją sau. Tačiau daugeliu atvejų Jis sako: 'Aš esu Viešpats' – Aš, absoliutus Faktas, turiu *tokį* ryžtingą charakterį, o ne *tokį*. Ir žmonės skatinami 'pažinti Viešpatį', atrasti bei patirti šį ypatingą charakterį."

Lewisas visiškai teisus. Toks Biblijos sakinytis kaip "Aš esu Viešpats, tavo Dievas" neturi absoliučiai jokio atitikmens, pvz., budizme.

Be abejo, tarp krikščioniškosios ir panteistinės Dievo sampratų esama ir panašumų. Lewisas pastebi: "Panteistai ir krikščionys sutaria tuo požiūriu, kad Dievas yra visur." Apie tai kalba visai nemažai Biblijos eilučių, pvz., Ps 139, 1–12. Dievas nėra kažkur toli nuo mūsų, jis yra su mumis ir pas mus. Iz 7, 14 laukiamas Mesijas vadinamas "Emanueliu", kas reiškia "su mumis yra Dievas" (taip pat žr. Iz 41, 10; Pr 21, 22; Rom 8, 31). Dievas arti mūsų yra visų pirma per savo Šventąją Dvasią, kuri kuria ir palaiko gyvybę (Job 34, 14–15, Jn 6, 63) bei nuolat gyvena kiekviename tikinčiajame.

Panteistai labai vienpusiškai išryškina Dievo imanentiškumą ir jo artumą. O Biblija iškelia abu polius: kalba ir apie imanentiškumą, ir apie transcendentinį (anapusiškumą). Štai Joz 2, 11: "Viešpats, jūsų Dievas, iš tikrųjų yra Dievas aukštai danguje ir čia, žemėje." Pats Dievas apie save sako: "Šventose aukštybėse gyvenu" ir tuo pačiu įkvėpimu pridėda: "ir su sugniuždytaisiais bei prislėgtaisiais būnu..." (Iz 57, 15). Jis taip pat ir "ranka pasiekiamas", ir "toli", todėl retoriškai klausia: "Ar gali pasislėpti žmogus pakampyje, kad aš jo nematyčiau? ... Argi aš ne tas, kurio pilnas dangus ir žemė?" (Jer 23, 23–24).

Bet Biblijoje yra ir tokių eilučių, kurios skamba (iš pirmo žvilgsnio) gana panteistiškai, tačiau visai ko kito moko. Pavyzdžiui: Rom 11, 36 ("Iš jo, per jį ir jam yra visa") – Dievo asmens gyriaus viršūnė. Panašiai ir Kol 1, 16–17: "Nes jame sukurta visa, kas yra danguje ir žemėje... Viskas sukurta per jį ir jam, jis yra pirma visų daiktų, ir visa juo laikosi". Biblijos knygų autoriai, lyg nujausdami kilsiant panteizmo grėsmę, nevartoja jokių abstrakcijų kaip "esatis", "būtis" ar pan., o visur kalba aiškiai ir konkrečiai vien apie Dievą, Tėvą, Sūnų. 1 Kor 8, 6: "Mes turime tik vieną Dievą – Tėvą, iš kurio yra visa ir jam esame mes, ir vieną Viešpatį – Jėzų Kristų, per kurį yra visa ir mes esame per jį"; Ef 4, 6: "Vienas Dievas ir Tėvas visiems, virš visų, per visus ir visuose." Visiškai aišku, kad šis visa kur esantis ir visa palaikantis Dievas yra ne kas kita, o *asmuo*. Dievas arti mūsų kaip asmuo: "... nebijau jokio pavojaus, nes tu su manimi" (Ps 23, 4).

Ir Paulius savo kalboje Atėnų Areopage mini Dievo artumą: "... jis visiškai netoli nuo kiekvieno iš mūsų. Juk mes jame gyvename, judame ir esame..." (Apd 17, 27–28). Bet tą daro neužmiršęs prieš tai pasakyti, kad Dievas yra taip pat ir Viešpats bei Kūrėjas: "Dievas, pasaulio ir visko, kas jame yra, kūrėjas, būdamas dangaus ir žemės valdovas..." (17, 24). Tai reiškia, kad Paulius visai nenori pasakyti, jog Dievas yra mumyse ir čia jo galime ieškoti. Tai ne panteistinė geroji naujiena "Dievyستė jumyse". Paulius atėniečiams skelbia naujieną apie Dievą, kuris yra

Kūrėjas ir kaip Kūrėjas įgalina prisikėlimą. Išties Dievas nėra toli nuo kiekvieno, tik mes nuo jo atitolę ir jo nepažįstame, nes esame nusidėjėliai. Todėl Paulius ir ragina daryti atgailą.

Tad panteizmas niekaip nesuderinamas su Biblija ir yra vienareikšmiškai eretiškas. Nyderlandų teologas, žurnalistas ir politikas A. Kuyperis (1837–1920) 1892 metais kalbėjo apie "panteizmo nuodą", kuris skatina "vis labiau nykti ribas visose gyvenimo sferose":

"Bene ryškiausia atskirties linija yra tarp Dievo ir pasaulio. Jeigu ją nutrinsime, išnyks ir visos kitos. Nes šioji fundamentalioji riba galų gale grindžia visus skirstymus mūsų sąmonėje ir net apskritai gebėjimą atskirti. Neliks jos, ir diena pavirs naktimi, tokia naktimi, kurios šešėlių tamsoje visi mūsų regimi dalykai taps drumzlinu pilkuma. Kiekvienas panteistas pradeda nuo šio esminio kontrasto, visų kūrinių skirtybių pamato neigimo. Jei panteistas atsiverčia Bibliją ir skaito džiaugsmingą pradžią iš pirmosios knygos, jis nesutinka su šventuoju Dievo apreiškimu: ne, ne 'pradžioje', nes jokios pradžios niekada nebuvo; ne 'sukūrė', nes pasaulis amžinas; ne 'dangų ir žemę', nes jūsų [teistų] anapusybe yra iliuzija. Šitaip jie vienu mostu nutrina ir sunaikina pačias giliausias atskirties ribas. Pašalinama bet kokia linija tarp pasaulio ir Dievo, tarp laiko ir amžinybės, tarp čia ir tenai [šio ir ano pasaulio]." (Iš paskaitos "The Blurring of the Boundaries" knygoje "Abraham Kuyper – A Centennial Reader", ed. J.D. Bratt.)

A. Kuyperis, neokalvinistų judėjimo pradininkas, pabrėžia:

"Nuo šių ribų išsaugojimo ar sunaikinimo priklauso ir tikėjimo į gyvąjį Dievą išlikimas. Nes pats Dievas sukūrė tas ribas. Jis yra ir paskutinioji visos savo kūrinių riba. Jei ją pašalinsime, tai tuo pačiu praktiškai pašalinsime ir paties [tikrojo] Dievo idėją."

Jau vykstančiame ribų likdavimo procese ištikimi panteistų sąjungininkai yra postmodernistai. E. Ališanka rašo: "Postmodernizmo vaizduotėje matome aiškia dionišką pastangą priimti visa, kas egzistuoja, įtraukti į savo orbitą visus objektus lygiomis teisėmis, sunaikinti ribas tarp elitinės ir masinės kultūros... Postmodernusis menas peržengia ribą tarp stebuklo ir tikroviškumo, realumo ir mito, jis netgi atsisako vertinimo 'geras–blogas'." ("Dioniso sugrįžimas")

"Sunaikinti", "peržengti" ribas – to siekia ir panteizmas, ir postmodernizmas. Dėl to daug postmodernių mąstytojų simpatizuoja panteistinėms ir pananteistinėms idėjoms. Anot E. Ališankos, "Postmodernistai, kurie kalba apie Dievą, apskritai pripažįsta natūralistinį pananteizmą, pagal kurį Dievas yra visuose daiktuose ir visi daktai yra Dieve." (Apie postmodernizmą ir Rytų religijas žr. ir Indrės Balčaitės "Antras žvilgsnis į postmodernizmą: vakarietiškai perskaityta Rytų patirtis" ["Post Scriptum"; <http://www.bernardinai.lt/index.php?url=articles/59964>])

Konkrečiuose dalykuose abi mąstysenos susitinka etikos sferoje, kur naikinama riba tarp gėrio ir blogio. "Anapus gėrio ir blogio" – tai didysis tikslas, lygiai toks pat, kaip ir postmodernizmo 'senelio' F. Nietzsche'ės. M. Abe'ė rašo: "Budizmas perdėm akcentuoja vienovę tarp kūno ir dvasios, tarp gyvenimo ir mirties, tarp gėrio ir blogio..." Budistas A. Wattas: "Šiame pasaulyje nėra nieko klaidingo..."; japonų dzenbudizmo mokytojas Yun-Menas: "Tiesos ir klaidingumo konfliktas yra proto liga"; Gandis: "Dievo akivaizdoje nieko nėra gera ir nieko bloga. Apie tokį skyrimą galime kalbėti tik mūsų žmogiškosiomis sąvokomis, bet mūsų kalba nėra Dievo kalba... 'Gėris' ir 'blogis' egzistuoja tik mūsų netobuloje kalboje. Dievas yra virš jų abiejų." Ir M. Ferguson, *New Age* judėjimo atstovė, mano, kad gėris ir blogis turi būti nugalėti sąmonės, kuri "suvienija visas priešybes".

Bet gėrio ir blogio antitezė yra viena svarbiausių Biblijos mokymo sudedamųjų dalių (žr. Pr 2, 17; Įst 30, 15; Am 5, 14–15; Iz 5, 20; Ps 52, 3; Rom 12, 9; 1 Tes 5, 21–22)! Apie panteizmo poveikį moralei J. A. Herrickas rašo:

"Tad kokios gi tos naujos panteistinės Dievo sampratos pasekmės? Patys esmingiausi ir dramatiškiausi pasikeitimai įvykę žmogaus ir Dievo santykiuose. Energija, gyvybės jėga, visų dalykų dvasia, evoluojanti sąmonė, dieviška inteligencija, net pagarbią baimę keliantis dvasinis fizinis kosmosas – tai ne tas dieviškas asmuo, su kuriuo būtų įmanoma užmegzti gyvą bendravimą. Lygiai taip pat Naujosios religinės sintezės Dievas mus neįpareigoja morališkai. Moraline prasme panteizmas leidžia dievą kurtis mums patiems pagal savo norą, ir būtent tokį, kuris nereikia jokios nuomonės apie mūsų žmogiškąją moralę... Jei dievas ir mes esame energija, tai nėra ir jokio moralinio įstatymo, o tik klaidingas arba teisingas ryšys su šia dieviška energija. Todėl teisinga manyti, kad blogis tėra tik energijos tekėjimo problema, išsprendžiama teisingais veiksmais... Galų gale moralinių sprendimų šaltiniu Naujoji sintezė nurodo ne ką kitą, o tik mus pačius." ("The Making of the New Spirituality")

"Buvimas Jame" – koks jos tikėjimas?

Daug krikščionių buvo ir tebėra sužavėti Ivanauskaitės stiprybės besiartinant mirčiai. Jos samprotavimai apie "vis gilėjantį tikėjimą" sudarė įspūdį, kad ji – žinoma – kalba apie *krikščionių* tikėjimą. Taip pat ir rašytojos laidojimo apeigos, atliktos Bažnyčios tarnų, verčia suprasti, kad buvo palaidota pagal krikščionių tikėjimą tikra tikinčioji. Bet ar Ivanauskaitė tikrai tokia buvo? Knygoje "Tikėti ir rašyti" ji apie tikėjimo sąvoką kalba daug ir išsamiai:

"Manau, tikėjimą, lygiai kaip talentą, kai kuriuos esminius būdo bruožus arba fizinį grožį, žmogus atsineša jau gimdamas. Tačiau tai susiję ne su genais ar paveldimumu, o su unikalnia, vienintele kiekvieno individo siela. Tikėjimas – kaip likimas arba karma. Tai – duotybė. Duotybė, kuri gali būti šiek tiek keičiama, koreguojama, tobulinama arba naikinama... Niekas negali priversti kito žmogaus tikėti. O giliai tikintysis niekada nepradės kito žmogaus atvertinėti į savo religiją... Tikėjimas, mano supratimu, yra sugebėjimas išvelgti, jausti, patirti, suvokti dvasinį realybės dėmesį. Tai tikėjimas pasauliu be ribų... Tai tikėjimas žmogumi... kaip metafizine sielos, dvasios būtybe. Todėl tikėjimas mus suartina. Visi esame persmelkti Vieno ir Vienio. Visi, kas gyvas ir negyvas, esame Jame... Tikėjimas – tai ne skirtingi Dievo vardai ir ne skirtingi ritualai, kurie tėra išorinis religijų kiautas, lukštas. Jį nuėmus lieka ta pati esmė, tas pats atsakymas į amžiną klausimą, vardan ko mes vis čia esame, iš kur ir kur link einame."

Tikrai daug ką atskleidžiančios mintys. Iš jų aiškiai matyti, kad tikėjimas, apie kurį kalba rašytoja, neturi visiškai nieko bendro su bibliiniu. Nes beveik visi – išskyrus vieną – čia jos išdėstyti teiginiai Biblijos požiūriu yra klaidingi ir neatitinka krikščionybės Evangelijos.

Argi tikėjimas gali būti "duotybė", kurią žmogs atsineša "jau gimdamas"? Žinoma, kad ne! Žmogus gimsta nuodėmėje ir nuo kūdikystės nėra tikintis. Tikėjimas tai ne koks nors mumyse glūdintis nepanaudotas potencialas, kurį reiktų tik pažadinti ir vystyti. Kad ir kaip žmogus pasidaro tikintis (ar kaip pas katalikus kūdikystėje per krikštą, ar vėliau), visos bažnyčios sutaria, kad žmogui savaime trūksta tikėjimo.

"Niekas negali priversti kito žmogaus tikėti" – visiškai teisingai! Naujasis Testamentas niekur nekalba apie prievartą tikėjimo bei religijos dalykuose. Bet Ivanauskaitė sako ką kita, kad "giliai tikintysis niekada nepradės kito žmogaus atvertinėti į savo religiją". Šiandien tai jau beveik klasikinė tolerantiškumo dogma. Tik joje nėra trupinėlio, nėra lašelio krikščionybės. Tikintis žmogus, krikščionis, tas "giliai tikintysis" žino ir pats patyrė, kad Evangelija yra tiesa ir kad Jėzus yra vienintelis kelias pas Tėvą, todėl nori ir ragina kitus tuo keliu eiti. O tai yra atsivertimas – pasitraukimas nuo klaidingo kelio, nususukimas nuo neteisingų ideologijų bei stabų. Naujojo Testamento giliai tikintieji pramynė, deja, visai ne Ivanauskaitės giriamą kelią. Antraip vis dar tebegarbintume žvaigždes ir ratus šoktume aplink visokių gyvulių atvaizdus...

Čia Ivanauskaitė mąsto lygiai taip, kaip jos pavyzdys Dalai Lama. Per vizitą Lietuvoje 2001 birželį susitikime su krikščionimis paklaustas, ką mano apie krikščionių misijas Azijoje tarp budistų, induistų, kai šie kviečiami priimti krikščionybę, Dalai Lama pasakė staigiai ir gana kategoriškai: "That's not good!" (tai blogai). Jo nuomone, taip elgtis galima tik su "primityviosiomis" religijomis. Iš besiklaususių krikščionių niekas neišdrįso nei nepritari, nei paprieštarauti.

Ivanauskaitei tikėjimas yra "sugebėjimas įžvelgti, jausti, patirti, suvokti dvasinį realybės dėmesį. Tai tikėjimas pasauliu be ribų... Tai tikėjimas žmogumi". Dabar tai labai madingos mintys, nes ir tikėti tapę madinga.... Pagal tai, kokia Ivanauskaitės Dievo samprata, ir jos tikėjimas iš esmės nėra tikėjimas į Dievą, nes Dievo ji nelaiko asmeniu. Jai svarbu tikėjimas pats savaime, tikėjimas kaip aktas. Tik gaila, kad ir vėl su Biblija šitoks jos požiūris neturi nė mažiausio ryšio. Biblija sako, kad neužtenka tikėti kaip nors į ką nors, kad tik tikėti. Toks tikėjimas neišgelbsti. Svarbiausia yra teisingas tikėjimo objektas, kuris, pagal Naująjį Testamentą, yra Asmuo – triasmenis Dievas, kaip parašyta Apaštaliniame tikėjimo išpažinime. Jei tikime ne į tokį Dievą, tai galbūt ir esame kaip nors tikintys, bet tik ne krikščioniškai. Kai netikime į Dievą, tai nieko kito nebelieka, kaip tik "tikėjimas žmogumi".

Dėl to Ivanauskaitė klysta dar ir sakydama, kad "tikėjimas mus suartina". Tikėjimas suartina tik tikrus tikinčiuosius, krikščionis. O kitus – atskiria. Šios antitezės dvasios persmelkta visa Biblija: vieni tiki, kiti netiki; vieni priima Evangeliją, kiti pasilieka maištauti; vieni Dievą myli, kiti jo nekenčia. Skaudžius skirtingumus minėjo ir Jėzus, kalbėdamas apie tikėjimą. Anot jo, tikri tikintieji dėl savo tikėjimo bus niekinami, persekiojami bei žeminami.

Kad Ivanauskaitės tikėjimo samprata iš esmės yra neteisinga, rodo ir knygos "Einu" mintys: "Negalėčiau teigti, kad Dievą kada nors pažinau, pažįstu arba viliuosi pažinti. Žmogaus santykį su Dievu suprantu kaip nuolatinį artėjimą prie Jo, gal net – buvimą Jame (trumpais mirksniais), bet ne pažinimą ta prasme, kaip mes pažįstame gamtą, daiktus, tekstus ar kitą žmogų. Pažindami pasaulį visada vadovaujamės žodžiais ir sąvokomis, tačiau manau, kad Dievas esti anapus jų, Jis žodžiais neapibūdinamas ir niekada iki galo nesuvokiamas 'žmogišku, pernelyg žmogišku' protu."

Tai ne krikščioniški samprotavimai. Juk pagal Bibliją žmogus gali pažinti Dievą, tik, žinoma, būdamas kūrinys, be abejo, ne visiškai ir ne be klaidų. Biblijoje, kalbant apie santykį su Dievu, daug sykų vartojamas žodis "pažinimas". Biblija ragina pažinti Dievą kaip šioje psalmėje: "Pažinkite, kad Viešpats, kad jis yra Dievas!" (100, 3). Jėzus ne sykį sakė, kad mokiniai pažįsta jį ir Tėvą, o (netikintis) pasaulis jo nepažįsta. Laiške galatams Paulius mini laikus, kai krikščionys nepažinojo Dievo, o dabar pažįsta (4, 8–9). Todėl krikščioniui yra klaidingas nuolankumas sakyti, kad nepažįsta Dievo. Krikščionis jau pažįsta ir turi stengtis pažinti dar labiau, tiek, kiek gali pažinti.

Bet Ivanauskaitė tai atmeta ir pasirenka Rytų religijų kelią – susiliejimą su dievybe. Tokių norų būta ir krikščionybėje: prisiminkime mistikus. Bet krikščionybėje jie neįgyvendinami, nes Dievas ir amžinybėje išliks Viešpats ir Kūrėjas, o mes visuomet būsim tik jo kūriniai. Niekur Biblijoje nekalbama apie tikėjimo kelio tikslą susivienyti su Dievu, t. y., jame ištirpti, panirti į dievybę ar panašiai.

Čia, žinoma, tipiška dar ir tai, kad menkinama žodžių ir sąvokų reikšmė. Susiliejime su dievybe jie, be abejo, nevaicina jokio vaidmens. Bet Biblijai tai visiškai svetima. Ji pati parašyta žodžiais ir sakiniiais, Dievas kalbėjęs žodžiais, tikėjimas taip pat gali būti išreiškiamas žodžiais.

Jau matėme, kad Biblija Ivanauskaitei nėra svarbi ir joks ypatingas autoritetas. Ji rašytojai nevaicina jokio ypatingesnio vaidmens nei tikėjimo procese, nei tikėjimo mokyme, nei Dievo pažinime. Kiekvienas su ja elgiasi kaip išmano ir perskaito tai, kas patinka. Knygoje "Tikėti ir rašyti" (kur kalbama apie romaną "Ragana ir lietus" ir

gnostinius tekstus) autorė teigia:

"Aš patį Šv. Raštą suvokiu ne vien kaip šventraštį ar tikėjimo dogmų rinkinį, kuriame visi žodžiai yra amžiams it akmenis plokštėse sustingę, tačiau kaip gyvą, nuolat besikeičiantį darinį, įgaunantį vis naujų, šviežių, netikėtų reikšmių priklausomai nuo skaitytojo, jį supančių (arba šalia nesančių) žmonių, vietos, laiko. Vienokį skambesį Šv. Rašto žodžiai įgauna krikščioniškųjų mistikų darbuose, kitokį – postmodernistų romanuose ar astrofizikų postulatuose, dar kitokį – Dalai Lamos komentaruose."

Toje pačioje knygoje yra ir įdomių minčių apie malda, labai tinkamų prie to, kas jau pasakyta:

"Vis dėlto manau, kad melstis niekada taip ir neišmokau... Malda nelaikau įvairių 'išprašinėjimų', nors Evangelijoje ir pasakyta 'prašykite, ir jums bus duota; ieškokite, ir rasite; belskite, ir jums bus atidaryta' (Lk 11, 9). Tie prašymai neturėtų būti pernelyg smulkmeniški. Pavyzdžiui, budistai... pabrėžia, kad 'kreiptis į dievybę su savo kasdienėmis problemomis yra tas pats, kas nutempti valdovą nuo sosto ir priversti jį plauti grindis'... Man asmeniškai malda yra ne tiek pokalbis, kiek ištirpimas visa apimančioje Dieviškoje esatyje."

Kadangi Ivanauskaitė nelaiko Dievo asmeniu, tai nelaiko tinkama kreiptis į jį kaip į asmenį. Ji laikosi budistinės sampratos apie malda, todėl mano, kad nedera Dievo trukdyti kasdieniškomis smulkmenomis. Biblijai šitoks manymas prieštarauja. Mat jos Dievas tiesiog nori būti trukdomas, jis nori nusižeminti, nusileisti iki mūsų lygio. Istorijoje jis nesyk yra palikęs savo sostą ir dirbęs darbus, žymiai purvinesnius už grindų plovimą! Prisiminkime istoriją apie kojų mazgojimą Jn 13!

Tad kaip paaiškinti Ivanauskaitės palaimingą ramybę paskutinėmis gyvenimo dienomis, jei jos tikėjimas nebuvo krikščioniškas? Juk tai tikrai galėtų būti suprantama kaip teisingo tikėjimo vaisius. Bet ši pozityvi Ivanauskaitės laikysena gerai atitinka budistinį mąstymą. Esė "Menas mirti" teigiama:

"Tibeto budistai mirtį apibrėžia kaip lygiavertę ir labai reikšmingą žmogiškosios egzistencijos dalį. Svarbu ne tik gyventi tinkamai, bet ir tinkamai mirti... [Pagal Dalai Lamą reikėtų] priimti ją realistiškai, stengiantis viską išspręsti ramiai ir pozityviai... [Dalai Lama teigia, kad] pozityvus mąstymas yra geriausias pagalbininkas ir gyvenant, ir mirštant." (Iš knygos "Kelionių alchemika")

"Šviesa ateina iš Rytų" – kokia jos religija?

Palieskime dar vieną aspektą ir pakalbėkime apie rašytojos religiją. Šiaip viskas, atrodo, gana aišku – Ivanauskaitė mirė kaip katalikė, bent jau palaidota su katalikų bažnyčios palaiminimu. Ištis ji niekuomet nebuvo atsiskyrusi nuo Bažnyčios (tik nuo kokios?) ir priėmusi kitą tikėjimą. Savo gyvenimo laiką ji sėmėsi iš įvairių šaltinių. "Tikėti ir rašyti" teigiama:

"Taip Sajūdžio metais mane labai paveikė Antano Maceinos, Thomo Merton, Mokytojo Eckharto, Šv. Kryžiaus Jono tekstai. Jų žodžius tarsi sutvirtino gyvi pavyzdžiai – pažintys su Tėvu Stanislovu ir monsinjoru Kazimieru Vasiliausku. Bendravimą su šiais dviem žmonėmis laikau vienu reikšmingiausių patirčių savo gyvenime. Kaip tikrą dvasinį, pasaulėžiūrinį ar metafizinį sukrėtimą norėčiau paminėti gnostikų tekstus iš garsiosios 'Nag Hamadžio bibliotekos' [1945 m. Egipto mieste Nag Hammadyje buvo rasta daug IV a. gnostikų raštų]. Jie ne tik praplėtė manąjį krikščionybės suvokimą, bet galbūt ir paskatino gana staigų atsitraukimą nuo jos... 1991 m. Lietuvoje pirmą kartą lankėsi Jo Šventenybė Dalai Lama (su kuriuo, beje, mane supažindino monsinjoras Vasiliauskas), o tai pradėjo visai naują dvasinio kelio etapą, kuris tebesitęsė iki šiol."

Katalikybė ir budizmas, krikščionys ir Dalai Lama, gnostiniai ir krikščioniški raštai – Ivanauskaitė mokėjo visa tai

integruoti ir nematė jokių prieštaravimų tarp Rytų ir Vakarų pasaulėžiūrų. Ji neįžvelgė ir jokio esminio konflikto tarp budizmo ir krikščionybės:

"Kategoriška vakarietiškoji maksima 'Arba–Arba' nepriimtina Rytuose, ypač budistiniuose kraštuose. Todėl konfliktas tarp dviejų religijų (budizmo ir krikščionybės) manyje kunkuliavo tik pradžioje, kol abi religijas suvokiau vien rašytinių tekstų, pamokslų, neginčijamų tiesų ir tabu lygmenyje. Tačiau ilgainiui tie prieštaravimai ėmė silpnėti, pasidarė neesminiai, o galiausiai visai išnyko. Juk visos religijos yra tarsi skirtingi keliai į Meilę, Tiesą ir Taiką."

"Nepriimtina Rytuose" – šiai nuostatai pritarė ir Ivanauskaitė. Vertindama religijos fenomeną, ji vadovavosi beveik vien budistinėmis kategorijomis. Juk visos monoteistinės religijos paremtos būtent tuo Arba–Arba. Savo esė "Budizmas ir krikščionybė" ji rašo, kad budizmas "fatališkai pakeitė gyvenimą". Ir prideda: "Dalai Lama visada pabrėžia, kad keliaudamas po pasaulį tikrai nesiekia misionieriškų tikslų... [Jis] ragina žmones išpažinti savo krašto ir tėvų religiją" ("Kelionų alchemija"). Taigi krikščionis gali likti krikščionis. Dėl to ir Ivanauskaitė niekad netapo tikra budiste. Bet ji perėmė *budistinę* religijos sampratą (ir todėl neišpažino savo krašto religijos!):

"Tampa akivaizdu, kad egzistuoja visiems bendra aukščiausioji Tiesa, paremta meile ir atjauta, o įvairios religijos tėra skirtingi keliai į ją. Dalai Lama pasisakė prieš kokią nors vieną 'viršreligiją'... ir sako, kad į religiją veikiau žiūri kaip į mediciną. Skirtingos ligos gydomos skirtingais vaistais. O kadangi kiekvieno 'dvasios liga' kitokia, reikia įvairių dvasinių vaistų."

Bet net jei ir Tėvas Stanislovas patvirtina Ivanauskaitės nuostatą ("Dievas yra vienas, bet keliai į jį ir tikėjimai – skirtingi. Nereikia kitam jėga primesti savo tikėjimo... ["Švelnūs tardymai"]), biblinė krikščionybė tam visiškai nepitaria. R. Zacharias: "Ne visos religijos sako, kad visos religijos vienodos. Kiekviena savo širdy puoselėja tam tikrą bekompromisį paaiškinimą, kas yra Dievas ir kas nėra, ir dėl to laikosi tam tikro požiūrio į gyvenimo prasmę... Kiekviena religija savo esme yra išskirtinė" ("Jesus among other Gods"). Dalai Lama atmeta vieną "viršreligiją", bet juk jo koncepcija būtent tokia ir yra! Jis nužemina visas religijas iki reliatyvių kelių ir vaistų lygmens, nors monoteistinės religijos save laiko kitokiomis. Šitaip Dalai Lama savotiškai pasikelia virš visų religijų ir aiškina, pvz., krikščionims apie jų religijos "tikrąją" reikšmę. Jis nekviečia į savo religiją, bet daro reklamą savo religinės tolerancijos metadogmai (kuri yra budistinės kilmės).

Šiandien budizmas tapęs ypač patrauklus, nes gali sau leisti plačiai atverti savo tolerancijos glėbį. Dar Buda sakė: "Mano mokymas yra tarsi plaustas, kertantis gyvenimo ir mirties srovę nušvitimo kranto link". Taigi religija vertinama gana pragmatiškai ir laikoma tik priemone pasiekti tikslą. Dėl to budizmui nesunku integruoti kitas religijas, nes jos jam tik atspirties akmenys upelyje. Todėl vienu tokių akmenų į išganymą, į nušvitimą gali būti palaikyta ir krikščionybė. Patikimiausias akmuo yra, žinoma, pats budizmas, bet ir jis nušvitusiajam reikalingas tik atspirti, arba tėra tik plaustas, paliekamas pasiekus nušvitimo krantą. Religija budizme – pasinaudokime dar vienu palyginimu – yra tarsi kopėčios, kurios, pasiekus viršų, nuverčiamos. Bet kurie tų kopėčių skersinukai gali būti ir "krikščionybė".

Šiame kontekste labai tinkamas ir toks Ivanauskaitės teiginys: "Dalai Lama niekad nepabrėžia būtinybės priklausyti tam tikrai religinei konfesijai. Jo Šventenybės įsitikinimu, kiekvienas doras poelgis jau yra religinis veiksmas... Dalai Lama religingumo esmę apibrėžia itin lakoniškai: gera ir atvira širdis." Bet krikščionybės požiūris šiuo klausimu kitoks. Pagal ją į išganymą veda tik vienas vienintelis kelias, vienas vienintelis plaustas, vienintelės kopėčios ir vienintelis atspirties akmenėlis upėje – tai Kristus, "kertinis akmuo". Be jo neturime ir neturėtume jokios "geros širdies". Vien Kristus ją padovanoja. Priklausyti kokiai nors vienai konfesijai išties gal nėra pats svarbiausias dalykas, bet ką reiškia pats žodis konfesija? Tai reiškia, kad aš išpažįstu tam tikras tiesas, kurios

postuluoja vieną Išgelbėtoją, biblinį Jėzų Kristų.

Galiausiai budizmas yra humanistinė savęs išganyimo religija. Ivanauskaitė knygoje "Tikėti ir rašyti" sako: "Budizmas tvirtina, kad kiekvienam žmogui savyje būdinga dieviška, tobula Budos prigimtis, o gyvenimo tikslas ir yra ją savyje atskleisti. Man šis religijos supratimas atrodo prasmingas ir labai įkvepiantis... Šviesa ateina iš Rytų". Jei dievybė jau gyvena mumyse, tuomet Dievas, žinoma, praranda savo svarbą. Todėl budistinė Dievo samprata galų gale yra agnostinė, nes nėra labai svarbu, ar apskritai egzistuoja koks nors dievas ar dievai. Tam visiškai pritaria ir Ivanauskaitė:

"Kaip tik visuotinio dvasinio prado pripažinimas ir žmogaus asmeninis dvasinis tobulėjimas, o ne Dievo sąvoka, manding, yra kiekvienos religijos esmė. Intensyvus dvasinis gyvenimas, nepriklausomai nuo to, yra Dievas ar jo nėra, neatskiriamas nuo etikos ir moralės kategorijų, nuo tikėjimo aukštesne žmogaus paskirtimi, jo gera valia ir visuotine atsakomybe. Kaip tik žmoniškumo etika... yra daug svarbesnė nei vieno ar kito Dievo... vardas bei pavadinimas."

Kiekvienam krikščioniui turėtų tikrai užkliūti šie dėmesio verti sakiniai: esą nėra svarbu, "yra Dievas ar jo nėra". Kaip suderinti šitokį teiginį su krikščionybe??? Argi mūsų tikėjimas nėra pastatytas ant "AŠ ESU"? Argi tokie Ivanauskaitės žodžiai ne grynas budizmas? L'Abri draugijos įkūrėjas F.A. Schaefferis (1912–1984) pabrėžia *visišką priešingybę*:

"Mes pradėdame nuo Dievo, kuris tikrai yra... Svarbiausias klausimas: ar jis yra objektyviai, ar ne? Visatoje egzistuoja tik viena pagrindinė antitezė, nuo kurios viskas priklauso ir kuri liudija, kad Dievas objektyviai egzistuoja, nesvarbu, ar mes taip pat galvojame, tuo tikime ar netikime... [Krikščionybėje] viskas prasideda nuo to" ("Reclaiming the World").

Dievo egzistencijos nereikšmingumas atsispindi ir Ivanauskaitės interviu rinktinės "Švelnūs tardymai" įžangoje: "... interviu yra tarsi repeticija, nes žengdama anapilin privalėsiu atsakyti į esminius klausimus. Šitai liudija visų religijų šventraščiai. Ne taip jau svarbu, kas klausysis išpažinties ar tardys: Anubis, Ozyris, Jama, Cerberis, Liuciferis, Belzebubas, arkangelas Mykolas, šv. Petras... Nepavyks nieko nei nutylėti, nei išsisukti veblenant: 'Ak, tai ne viešumai, nes pernelyg asmeniška'. Taigi dera jau dabar pradėti ruošti."

Viena labai stebėtina, kad viešumoje neatsirado nė vieno, kuris šitokioms mintims pasipriešintų. Net priešingai. Akademiniam Rytų religijų apologetų elitui Ivanauskaitė patinka. Štai, pavyzdžiui, A.Andrijauskas rašinyje "J. Ivanauskaitės tibetietiškas orientalizmas" žavisi:

"Jurga keliaudama po įvairias šalis ir bendraudama su įvairių rasių ir kultūrų žmonėmis, išsiugdė toleranciją. Ji pakankamai subrendęs ir išmintingas žmogus, kuris keliaudamas po įvairias šalis suvokė, kad neverta aukštinti ar žeminti vienos ar kitos religijos, nes jos visos skirtingais keliais veda į vieną ir tą patį tikslą, todėl ir kiekvieno žmogaus valia rinktis sau dvasiškai artimiausią kelią į religinės patirties pažinimą. Viename interviu ji prisipažįsta, kad "nebuvo iš tų, kurie domisi budizmu, – budizmas tiesiog buvo mano. Tarsi paėmė kažkas už ausų ir nusitempė mane į jį"... Budizmą ji suvokia dvasiškai artimiausia iš visų religijų, ne kaip dogmų rinkinį ar formalų išventinimą, ritualų prisilaikymą o pirmiausia nesavanaudišką meilę ir užuojautą kenčiantiems, nesitikint jokio atpildo. Budizmas ją žavi siūlomų būdų įvairove pakeisti žmogaus dvasiai. Rašytoja siūlo krikščionybės adeptams ir ypač hierarchams pasimokyti iš budistų tolerancijos bei pakantumo kitoms religinėms pažiūroms" (<http://www.delfi.lt>, 2007 02 18; iš žurnalo "Metai").

Andrijauskas čia dar kartą pašlovina (post)moderniąją tolerancijos dogmą, pagal kurią negali būti geresnių ar

blogesnių religijų. Bet religijoms tai yra tikras pažeminimas, nepagarba, jei nepaisoma jų skirtumų, o viskas išlyginama ir suvienodinama (juk net Dalai Lama skirstė religijas į "didžiąsias" ir primityvias, kaip animizmą). Todėl šioje vietoje tinka R. Zacharijaso mintis, kad "Jėzus ir Buda negali abu būti teisūs. Lotoso žiedas yra budizmo simbolis; kryžius simbolizuoja krikščionių tikėjimą. Šiuos abu simbolius skiria dvi visiškai priešingos pasaulėžiūros" ("Lotus and the Cross"). Be to, šis indų kilmės amerikietis dar teigia:

"Budizmas yra gerai apgalvota religija, kuriai nereikalingas dievas. Tiksliau tariant, tai filosofija, kalbanti apie tapimą geru žmogumi be Dievo, išsitraukiant patį save iš liūno, nusitvėrus už moralinės pakarpos. Todėl ji vilioja. Budizmas labai subtiliu būdu yra ultimatyvioji individo karūnacija su visiškos autonomijos garantija ir tuo pat metu individo savastį laikantis visiška iliuzija."

Net didelis tarpreliginio dialogo šalininkas H. Kūngas įsitikinęs, kad "nė vieno negali likti nepastebėta, kokią radikaliai priešingą dvasinę poziciją užėmęs budizmas krikščionybės atžvilgiu" ("Christentum und Weltreligionen", Bd 3). O štai daugelio autoritetu laikomo Jono Pauliaus II mintis:

"Budizmas didžiąja dalimi yra ateistinė sistema. [Pagal budistų mokymą] mes išsivaduojame ne per gėrį, kuris ateina iš Dievo; išsivaduojame per tai, kad atsitoliname nuo pasaulio, kuris yra blogas... [Budizme] išsigelbėti visų pirma reiškia išsilaisvinti iš blogio ir tapti abejingam pasauliui, nes jis yra blogio šaltinis... Tai rodo, kaip Tolimųjų Rytų religijų, ypač budizmo, pasaulio suvokimas iš esmės skiriasi nuo krikščionybės" ("Die Schwelle der Hoffnung überschreiten").

"Pradėti keistis nuo savęs" – koks ji pavyzdys?

Aptarėme Ivanauskaitės požiūrį į tris svarbias temas – Dievą, tikėjimą ir religiją. Tiek ir nė kiek ne daugiau. Bet prieš reziumuojant derėtų pasakyti ir pabrėžti, ko apie Ivanauskaitę tikrai *nenorėta* pasakyti.

Pirma, būtų tikrai kvaila ir neteisinga teigti, kad rašytoja mums negali būti pavyzdys. Jurga Ivanauskaitė buvo išskirtinai darbšti rašytoja (pati save pavadinusi "darboholike") ir niekuomet neužmigdavusi ant laurų. Bet ir nebuvo konvejerinė rašytoja a la P. Coelho. Žinia, ji buvo apdovanota įvairiapusiu talentu, daug darbavosi kaip tapytoja ir fotografė.

Čia galima pridėti dar ir visą puokštę puikių jos charakterio savybių (kiek žinoma iš straipsnių ir žiniasklaidos). Ivanauskaitė tvirtai laikėsi savo kelio ir niekuomet nelakstė paskui madas. Ji drąsiai reiškė skirtingą nuomonę ir nebijojo išsiskirti – tokių žmonių reikia daugiau! Lietuvos žmonės labai vertino jos atvirumą ir savikritiškumą. Matyt, neatsitiktinai knygoje "Tikėti ir rašyti" savo skyrių pavadino "Pradėti keistis nuo savęs". Be to, ji akcentavo, kad "tikras tikėjimas turėtų apimti visą gyvenimą, visas veiklos sritis..." Tai labai teisinga!

Taip pat iš daugelio teiginių matyti, kad ji buvo visai netoli nuo tiesos. Jei esė "Melagystės didelės" ji klausia: "'Tiesa padarys jus laisvus'. Bet kur yra toji Tiesa? Kur ji?", tai neatrodo, kad ji būtų nenuoširdi ir reikštų ne tikrų, išsigalvotų paieškų siekį. "Visada iki ašarų jaudina Kalno pamokslas..." – tikrai nėra pagrindo manyti, kad ji koketuotų su Evangelija. Ivanauskaitė niekada nesinaudojo religija kaip D. Brownas, kuris ją ne tik instrumentalizuoja, bet ir piktnaudžiauja.

Čia ir ne vieta daryti jos literatūrinės kūrybos vertinimo, bet negalima nepastebėti, kad rašytojos knygos įkvepia ir naudingos daugeliui.

Galų gale reikia pripažinti, kad nėra žinomi paskutiniųjų Ivanauskaitės gyvenimo dienų ir valandų įvykiai. Pranešta

tik tiek, kad ji kalbėjusi su katalikų bažnyčios dvasininkais. Todėl tikrai gali būti, kad Dievą surado tikraja bibline prasme. Bet ne čia vieta ir ne mūsų reikalas apie tai spręsti.

Mus domina tik klausimas, ar paskutiniaisiais jos gyvenimo metais, mėnesiais gali būti įvykęs koks nors lūžis, atsigręžimas ar atsivertimas į Biblijos Dievą. Bet kad ir kaip norint bei ieškant – net paskutiniuose laiškuose – to aptikti nepavyko. Kada tam lūžiui ir įvykti? Juk jei jos dievas nebuvo Biblijos, Trejybės Dievas, Viešpats, jei jos tikėjimas *nebuvo* krikščioniškas, o religija tik sinkretistinis mišinys arba bent jau šioks toks budizmas, tai neįmanoma be jokių lūžių sklandžiai pereiti į gyvą tikėjimą gyvuoju Dievu. Viešai (o paskutiniaisiais gyvenimo metais ji buvo tapusi labai vieša asmenybė) nėra *nieko* atšaukta, neatsisakyta ir neišsižadėta nei mokymų, nei pasakytų žodžių (bent autoriui apie tai nieko nėra žinoma). Šiuo požiūriu jokių pataisų, jokios savikritikos, jokio paneigimo, nė ženklo net mažiausios nuomonės kaitos. Ir tikra staigmena būtų buvęs toks veiksmas, visai netinkantis jos mąstymui. Juk sąmoningai nesilaikė Arba–Arba antitezės. Tai ar įmanoma, kad būtų atsigręžusi į biblinę antitezę, išskirtinumą, išimtinį ypatingumą – o aplink niekas to nežinotų?

Ypač klausimas, ar Ivanauskaitė buvo krikščionė, turėtų rūpėti evangelikalams. Kad ir koks jos pomirtinis likimas, bet ar gali ji, prisakiusi tokių sakinių apie Dievą, tikėjimą ir religiją, būti mums, "karalystės vaikams", pavyzdys? Negi ir mes dabar turėtume imti ir „prasiplėsti“ savo Dievo sampratą, prasiskieisti tikėjimą ir išduoti savo religijos išskirtinumą? O gal vertėtų gausias krikščioniškai skambančias frazes pamatuoti platesniame – nekrikščioniškame! – jos pasaulėžiūros kontekste. Kaip konkrečiai galėjo atrodyti tas jos "tik Jėzaus ieškojimas ir atradimas"? Kada tai galėjo įvykti? (Juk svarbius religinius išgyvenimus ji sugebėjo susieti su konkrečiu laiku, kaip, pvz., panteistinis atsivertimas jaunystėje).

Pabaigoje dar kartą sugrįžkime prie sūnaus palaidūno istorijos. Ivanauskaitė pavadino save "dukra palaidūne". Bet tai, kaip šią istoriją ji supranta, krikščionims turėtų būti keista. Kad ir koks tas sūnaus palaidūno atsivertimas, vidinis pasikeitimas ir kur bebūtų įvykęs (ar prie kiaulių lovių 15, 17s, ar pamačius savo tėvą 15, 21s, bet jis įvyko. O Ivanauskaitės? Ar ji kada atgailavo taip, kaip sūnus palaidūnas: "Tėve, nusidėjau dangui ir tau. Nebesu vertas vadintis tavo sūnumi"(Lk 15,21)? Nes šiame kontekste yra pasakiusi: "... pagaliau ragauju vaisius, kuriuos suteikė penkeri metai, praleisti Tibeto kultūros areale. Manau, kad vis dėlto tapau nauju žmogumi, o juk to ir siekiau". Kaip tai suprasti? Ji tapo " nauju žmogumi" – prie Tibeto kiaulių lovių? Čia ji net atmeta bet kokį lūžį ir atsivertimą – viskas tik vientisas ir organiškasis vystymasis. Toks kelias mums labiau patiktų, bet jis neveda į Dievo karalystę.

Apibendrinimas: vasario vidury po atkaklios kovos su baisia liga mirė svarbi rašytoja, inteligentiška, kūrybinga, drąsi ir religinga asmenybė, ko gero, tikrai "mūsų tautos rašytoja". Bet po visko, ką apie ją sužinojome, negalime sakyti, kad mirė krikščioniško *tikėjimo* pavyzdys.

<http://www.lksb.lt/straipsniai/straipsnis-462.htm>